

Всеукраїнський місячник шкільної бібліотеки-2021
«Краєзнавство в шкільній бібліотеці: нові традиції та цінності»

Кіровоградщина – щедра письменницькими талантами земля. Письменники-земляки та й уродженці інших регіонів України, які жили і творили у нашому краї, у своїй творчості талановито висвітлювали мальовничу природу, життя і побут людей та їх боротьбу за одвічні ідеали справедливості.

Український інтерес

Іван Хоменко: «Я піду за волю проти рабства, я виступлю за правду проти вас»

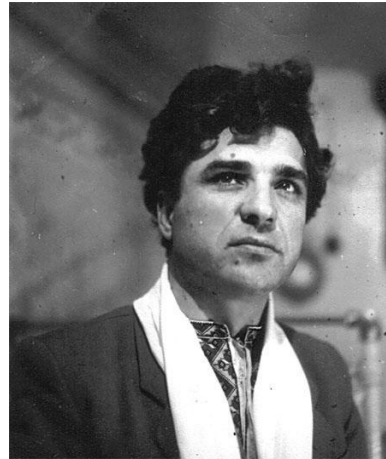

Іван Євтихійович Хоменко – український поет, який не боявся гостро критикувати й засуджувати свавілля Сталіна та його плазунів. За це він, звісно, розплатився засланням у табори. Проте така “подорож” не зламала його, і після відбуття покарання він не припинив виступати проти тиранії, що нищила Україну.

“Неможливо, щоб із пам’яті людей назавжди пішов такий поет, творець такої краси, людина, яка так любила свій народ і

присвятила йому стільки святого натхнення”, – говорив про Івана Хоменка український композитор Валерій Польовий

29 вересня 1919 року в селі Зелене, що на Кіровоградщині, у селянській родині Хоменків, народився хлопчик, якого назвали Іваном. Невдовзі після народження дитини, батька застрелили розбійники, овдовіла жінка залишилася з трьома дітьми на руках.

Початкову освіту майбутній поет здобував у Знам'янській школі, де особливого інтересу та старання до науки не виявляв. Проте хлопчина ще змалку мав артистичні здібності, найулюбленішим заняттям у школі було пародіювання вчителів та учнів, чим надзвичайно веселив товаришів. У роки Голодомору (1932-1933) для школярів облаштували інтернат, дітей забезпечували харчуванням і теплим одягом. Це дало можливість пережити ті страшні часи.

По закінченню школи Іван подався до Дніпропетровська (нині Дніпро). Він вступив до театральної школи, яку закінчив у 1938-му, і став актором Криворізького драматичного театру. Водночас Хоменко здобував вищу освіту в педагогічному інституті.

Напередодні німецько-радянської війни Іван повернувся до рідного села. Саме там він вперше спробував свої сили в літературі. Ще змалку він добре пам'ятав народні пісні, колядки, розповіді про козаків – вони й допомогли поету-початківцю писати перші вірші. Тут його застала війна. Івана призвали до армії. Рядовий солдат Хоменко дійшов аж до Берліна, під час бойових дій двічі отримав поранення та контузію. Коли в поета

траплялася вільна хвилинка, він одразу сідав писати поезії, які публікувалися у фронтових та районних газетах.

По закінченню війни, Іван був сповнений надій про безхмарне майбутнє, він, як і тисячі інших, вірив, що найстрашніше позаду. Але помилився. Знову в Україні розпочався Голодомор (1946-1947 роки). Тоді комуністична верхівка запевняла, що голод – це наслідок неврожаю. А насправді ще одна спланована сталінська акція, мета якої – забрати в селян рештки зерна й продати чи подарувати його братнім режимам у соціалістичному клубі. Українці вимирали сім'ями. Іван не міг залишитися осторонь, його біль виливався в поетичних рядках:

*А Сталін і в старця відніме торбину,
Аби тільки старець той був з України.*

Хоменко добре пам'ятав Голодомор, який йому довелося пережити в шкільні роки, тому він написав цілу поему присвячену тим страшним подіям. У наш час, ця праця мала б чималий успіх у літературному світі. Комуністи також “оцінили” старання поета, щоправда, на свій лад – 25 років таборів та ще п'ять років позбавлення громадянських прав.

Перший термін ув'язнення Іван відбув у Карагандинському таборі (Казахстан), один із найбільших виправно-трудових таборів в 1930-1959 роках, підпорядковувався ГУЛАГ НКВС СРСР. Там Хоменко працював у вугільній шахті. Разом із ним “виправлялися” й інші “вороги” – літератор Олесь Бердник, майбутній композитор Віталій Польовий. Пізніше одна з пісень Польового буде написана на вірші Хоменка.

Поет у неволі склав поему “Бахчисарайський ярмарок” (не збереглася) та “Богдан Хмельницький”. Тоді ж була створена ще одна праця – “Смерть Сталіна”. Ні олівця, ні паперу в Івана не було, тому він записував рядки милом на матраці, потім заучував їх, стирав і писав нові. Так з'явилися й інші роботи, зокрема “Легенда”, “Прометей”, “Ікар і Дедал”, “Казка про кохання”, “Казка про чарівний перстень”.

За хрущовської відлиги вийти на волю Хоменку допоміг Микола Бажан. Поет повернувся до України. Йому запропонували у Спілці письменників посаду перекладача. Проте Іван на волі пробув недовго - його знову заарештували. Цього разу приводом стало його неприховане

негативне ставлення до свавілля КДБ: він виступав проти радянсько-тиранської влади вцілому, відверто говорив про гноблення українського народу й про відродження самостійної України. Його поезії ставали дедалі гостріші. Терпіти таке комуністи не збиралися, тож вдерлися до помешкання поета, вилучили під час обшуку поеми про Хмельницького та Сталіна. Цього разу Хоменко відсидів у Бутирці понад рік, але це було гірше ніж у таборі. Іванові заборонили писати. Максим Рильський вирішив допомогти поетові і взяв того на поруки. 1958 року Хоменка звільнили.

Тернистий і довгий шлях Іван Євтихійович подолав, перш ніж вийшла його перша збірка віршів. Йому було майже 40 років. Проте останнім часом Хоменко поринув у літературну працю з головою. Він почав активно друкуватися, його вірші ставали піснями.

“Іван був працьовитий до нестями. У нього не було такого, щоб йому не писалося”, – розповідала дружина поета Надія Хоменко.

Він ще так багато хотів створити, ще мав багато чого передати своїм нащадкам, але нагла смерть перервала творчий злет поета. Це трапилося 14 серпня 1968 року. Йому було лише 48. Похований на Байковому цвинтарі.

У біографії Хоменка залишилося чимало невідомого. Досі не віднайдені деякі його поеми. Сучасники поета писали, що Іван також писав і прозу. Для майбутніх дослідників залишилося ще багато роботи, адже ми, українці, повинні знати своїх славних пращурів.

"Слово для мене - повітря прозоре" (до 90-річчя від дня народження поета І. Хоменка)

Старший науковий співробітник
літературно-меморіального музею
І.К. Карпенка-Карого
Тетяна Ревва
Журнал "Вежа", №24, 2009

Поблукав я в житті, поблукав,
Терниками сколов свої ноги.
І по гострім камінні ходив,
Проторговував власні дороги.

Протоптав ті шляхи золоті,
І за це не судить мене строго,
Тільки той і не блудить в житті,
Хто второвані знає дороги.
І. Хоменко

Він пройшов голод, війни, табори і в'язниці. Бунтівник, відчайдух, поет, філософ Іван Євтихійович Хоменко. Його вірші любили слухати Павло Тичина, Володимир Сосюра, Андрій Малишко, вони вражали своєю емоційною

пристрастю усіх, хто чув або читав з них хоча б уривки. Деякі його твори навіть Максим Рильський називав геніальними:

Я був голодний раз в окопі на чужині.
Мені здалося в час нічний,
Що небо - миска темно-синя,
А місяць - то вареник золотий.

Коли ж наївсь у спаленій долині
І ліг спочити в бур'яні,
То місяць нагадав любов мені,
А небо нагадало очі сині.

Народився Іван Хоменко 29 вересня 1919 р. у селі Зеленому Петрівського району Кіровоградської області в родині селянина. Восени того ж 1919 р. батька майбутнього поета пострілом через вікно було вбито бандитами. У матері на руках залишилося троє дітей.

Навчався Іван спочатку у Знам'янській початковій школі, а потім - неповній середній. Вчився не дуже старанно. Улюбленим заняттям хлопця, в якого вже проявилися артистичні здібності, було пародіювання вчителів та учнів. На перервах біля нього завжди збирався гурт дітей. На роки навчання припали і голодні 1932-1933 рр. При школі організували інтернат, де дітей годували та одягали, що і допомогло усім вижити.

Після школи Іван Хоменко їде до Дніпропетровська і вступає на навчання до театральної школи. З 1938 р. Іван Євтихійович - актор Криворізького драматичного театру і одночасно - студент педагогічного інституту.

Перед війною молодий чоловік повертається до рідного села. Саме на батьківській землі він вперше спробував писати. Пісні, колядки, розмаї розповідей про козацьку давнину запам'ятовувалися, щоб пізніше вилитись поезією. Тут же, у Зеленому, поета застала війна. Після визволення краю від фашистів І. Хоменко був призваний до лав Радянської Армії. Рядовим солдатом дійшов до Берліну, нагороджений орденом Червоної Зірки, кількома медалями "За боевые заслуги", "За взятие Вены", "За победу над Германией в Великой Отечественной войне 1941-1945 гг.", був поранений і двічі контужений.

У години фронтового затишшя, які випадали дуже рідко, та під час лікування І. Хоменко пише вірші. Перші були надруковані у 1943 р. у фронтових газетах, інші - у районній газеті "За більшовицькі колгоспи", яка почала виходити після звільнення Петрівщини від німецько-фашистських загарбників. У П'ятихатках, на місцевому радіовузлі письменник-фронтовик читав свої вірші:

Солдатом до Відня я йшов з Ленінграда,
Порвавши шинелю осколком снаряда,
Пробили пілотку у битві вони, -
А я переможцем вернувся з війни.

Кругом вибухали снаряди і міни,
Тремтіли й валились від вибухів стіни.
І тіло моє прошивав автомат,
А я ось живий, непоборний солдат.

Тоді, у 1946 році, молодий поет, пропахлий фронтовими дощами і снігами вірить, що попереду лише світлий шлях, що найстрашніше лишилося позаду. Як

він помилявся! І вищий голос не підказав йому ані про доноси на нього, ані про несправедливий суд, ані про непосильну табірну ношу.

А ситуація на рідній Україні ускладнювалася. Сорок восьмого від голоду вимирали цілі сім'ї. Іван Євтихійович не міг стояти осторонь таких подій і виливав свої почуття в поезії. Його рядки були влучними, реально відображали оточуючу дійсність:

А Сталін і в старця відніме торбину,
Аби тільки старець той був з України.

Під враженням від побаченого І. Хоменко написав поему про голод 1933 року. За викладом, художніми засобами, ритмомелодикою вона нагадувала поему Тараса Шевченка "Сон". Написана в гостро публіцистичному ключі, поема викликала б у сьогодиншньому літературному світі чималий успіх. А тоді, у 1949 році, поета засудили до 25 років спецтаборів та 5 років позбавлення громадянських прав і відправили до Казахстану. Перший строк ув'язнення І. Хоменко відбував у Карагандинських таборах, видобуваючи для держави вугілля. В одному таборі з ним перебували й інші "державні вороги" з України. Серед них - молодий літератор Олесь Бердник, студент Київської консерваторії, майбутній композитор Віталій Польший. Одна з його пісень "Чаєчка" пізніше написана на вірші Івана Хоменка. Рядки твору запам'ятовувалися на льоту, як народна пісня:

В полі казахстанському
Поміж бур'яном
Йшла дніпровська чаєчка
З раненим крилом.
А навколо ятрилась
Синя далина.
Ой стомила ж чаєчку
Спека вогняна.
Із-за гір прилинули
Буревії злі.
Кров сушили макову
В неї на крилі.
По піску гарячому,
Наче по вогні,
Розсівала чаєчка
Слізеньки дрібні.
Говорила, плачучи:
Без води помру...
Без тієї, що котиться
По Святім Дніпру...

Так просто й болісно відобразилася страшна доля України в поетовому серці.

У неволі І. Хоменко створює поему "Бахчисарайський ярмарок" (яку не зберіг) та "Богдан Хмельницький" (присвячену 300-річчю возз'єднання України з Росією, яке святкували у 1954 р.). Поему писав милом на матрасі, вивчав напам'ять, стирав і знову писав. Таким чином була створена і поема "Смерть Сталіна".

Роки ув'язнення стоять під багатьма нині надрукованими творами І. Хоменка: "Легенда", "Прометей" (1950), драматичною поемою "Ікар і Дедал" (1954),

"Казка про кохання", "Казка про чарівний перстень" (1952-1956).

Повернутися на волю поетові допоміг Микола Бажан. У Спілці письменників І. Хоменку запропонували роботу перекладача, аби не залишився без засобів існування. Та незабаром Івана Євтихійовича заарештували вдруге, коли він лікувався у Трускавці. Занадто відвертими були його розмови про тиранію КДБ, про страшне минуле рідного народу. Тепер він відсидів рік і місяць у Бутирці, де йому заборонили писати. Цей рік був страшніший за всі табірні. При арешті вилучили поеми "Богдан Хмельницький" та "Смерть Сталіна". Максим Рильський взяв поета на поруки. На початку травня 1958 року його звільнили.

Шлях І. Хоменка у літературу був довгим і непростим. Його перша книга віршів, байок і казок "Дуби не хияються" (1958) вийшла друком, коли поету було майже 40 років. Проте останні роки життя Івана Євтихійовича були неймовірно плідотворними. Виходили книги, на його вірші писали пісні відомі українські композитори, серед яких Олександр Білаш. "Іван був трудолюбивим до нестями, - згадувала дружина Надія Хоменко. - У нього не було такого, щоб йому не писалося".

Після першої книги були опубліковані збірки "Лірика та поеми" (1959), "Схід сонця" (1960), "Солов'їні світанки" (1962), "Горицвіт" (1963), драматична поема "Правда не вмирає" (1964). Одночасно з'являлися і книжки для дітей - "Яринка-сирітка" (1962), "Хоробрий Грицик" (1963), "Земля Аріадна" (1966).

Ще у 1946 році І. Хоменко подав до видавництва "Дніпро" збірку сонетів "Моя Тобілівщина". До неї долучив листа до ЦК КПУ, в якому пропонував перейменувати Кіровоград на Тобілевичі.

Назва останньої книги "В дорозі до вершин" стала ніби пророчою, адже побачила світ вже після смерті автора. Він помер раптово, у медпункті видавництва, не доживши до 50-річного ювілею.

Чимало творів з доробку поета і нині зберігаються в архівах Служби Безпеки України. Але аналізуючи надруковані твори, можна сміливо стверджувати, що Іван Хоменко залишив помітний слід у художній літературі. У великому хорі української поезії він мав свою ноту, створив велику кількість оригінальних образів, символів, порівнянь.

У літературно-меморіальному музеї І.К. Карпенка-Карого зберігаються матеріали про поета: збірки поезій Івана Євтихійовича, журнали зі спогадами про нього Р. Кухарука, Г. Гусейнова, П. Лавріва, В. Польового, статті у пресі. У рідному селі І. Хоменка діє пошукова група, яка займається дослідженням творчості письменника та збирає матеріали про його життєвий шлях.

Але залишається ще багато "білих плям" у біографії поета. Досі не віднайдено його загублені поеми. Нічого невідомо про Хоменка як перекладача. Його сучасники згадували, що у Івана Євтихійовича була і проза.

Життя і творчість поета - широке поле для майбутніх відкриттів і досліджень. Україна повинна знати своїх славних синів.

Старший науковий співробітник
літературно-меморіального музею
І.К. Карпенка-Карого
Тетяна Ревва

